

ביקורת לתיאוריות נימוס

מאת: ג'ינו אלן

תרגום: יעל אסולין yael.assouline1@mail.huji.ac.il

פרק 1: תיאוריות הנימוס

במסגרת המסורת המדעית האנגלו-סקסית, מחקר הנימוס מתבצע מתוך נקודת המבט של הפרגמטיקה הבלשנית והסוציולוגיית סטיקה. כל התיאוריות שבהן התחשבנו כאן מסכימות שהן שייכות לאחד מתחומי המשנה הבלשניים הללו, הקונצנזוס הנובע מכך שהנימוס קשור לשפה, ובאופן ספציפי יותר לשימוש בשפה - המצדיק את סיווגה בפרגמטיקה - וכי מדובר בתופעה המחברת בין השפה עם העולם החברתי - המצדיק את הקידומת "סוציו-". כך שלמרות שניתן להבחין בין נקודות המבט הפרגמטיות והסוציולוגיית סטיקה במידה כזו או אחרת זו מזו, תלוי בהגדרתן ובתיחומם המדויקות, לדיון הנוכחי הן מאחדות את תחום מחקר הנימוס, בכך שנימוס נתפס תמיד כתופעה המחוברת עם (הקשר בין) שפה ומציאות חברתית.

מעבר לרמה כללית זו, לעומת זאת, הרבה יותר קשה למצוא הסכמה, שכן לכל תיאוריה יש פחות או

יותר הגדרה (פרטית) משלה לנימוס. למעשה, הרוב המכריע של הפרסומים העוסקים בנימוס תורם במידה מסוימת להיווצרות תיאוריה בנושא. על מנת לצמצם את המסה הזו של טענות וחידושים לעמדות הניתנות לניהול, יש לבצע בחירה. ונראה שלאור החיפוש אחר אידיאולוגיות לשוניות וחברתיות הבסיסיות, לא כל

הטענות התיאורטיות חשובות באותה מידה. על בסיס זה, ניתן להוציא מן הכלל תיקונים וחידושים תיאורטיים רבים בתיאוריות קיימות מכיוון שהשינויים שהם מציעים אינם נוגעים בהנחות היסוד הלשוניות או החברתיות של התיאוריה הקיימת עליה הם מתבססים. כמו כן, ניתן לוותר על תיאוריות המבוססות על אותן הנחות יסוד כמו תיאוריות אחרות. במקרים כאלה, רק המסגרת העתיקה ביותר או הידועה ביותר נשמרת. מצד שני, תיאוריה שאולי מתמודדת רק עם היבט קטן של נימוס אך עושה זאת על ידי הצגת אלמנטים המבדילים באופן משמעותי את תפיסת עולמה החברתית מזו של מסגרות אחרות (מקיפות יותר) נשמרת בבחירה הסופית. כך שלא הגודל ולא המוניטין שימשו כקריטריון בפני עצמם, ולכן יש לקחת את המונח 'תיאוריה' במובן רחב למדי, מכיוון שהוא עשוי להתייחס למודלים מפותחים פחות או יותר של נימוס; כלומר, לא כל התיאוריות מפותחות באותה מידה או משוכללות לכל פרטי הפרטים האפשריים.

בסופו של דבר, שיטה זו הובילה לבחירה של תשע תיאוריות המהוות את הבסיס למחקר זה, והן

מוצגות בחלקים הבאים. קווי המתאר העיקריים שלהם ישורטטו ומאפייניהם המובהקים יודגשו. בשלב זה

לא יסופק דיון מעמיק, מכיוון שכל תיאוריה תהיה נושא לבדיקה נוספת - ומעמיקה יותר - בנקודות שונות לאורך שארית המצגת.

1.1 תיאוריות הנימוס: סקירה כללית

1.1.1 רובין ט. לאקוף - Robin T. Lakoff

ניתן היה לקרוא לרובין לאקוף אם תיאוריית הנימוס המודרנית, שכן היא הייתה אחת הראשונות שבדקו זאת מנקודת מבט פרגמטית לחלוטין. היא מגדירה נימוס כ-"[...] מערכת של יחסים בין אישיים שנועדה להקל על האינטראקציה על ידי מזעור הפוטנציאל לסכסוך ולעימות הטמון בכל אינטראקציה אנושית" (Lakoff 1990: 34).

עם שורשים בסמנטיקה גנראטיבית (Lakoff 1989b) לאקוף השתמשה בנימוס כדי להצביע על חולשות מסוימות של התיאוריה הבלשנית המסורתית ועשה זאת על ידי חיבור נימוס עם העקרון השיתופי של גריס (CP). התיאוריה של גריס נשענת על ההנחה שאנשים משתפים פעולה באופן מהותי ושואפים להיות אינפורמטיביים ככל האפשר בתקשורת, כאשר המונח "אינפורמטיביות" מתייחס להעברת מידע באופן היעיל ביותר. הנחות אלו מוגדרות על ידי ה-CP והמקסימים (maxims) המשויכים לתיאוריה של כמות, איכות, יחס, ואופן (Quantity, Quality, Relation and Manner), המתפקדים ככללי התנהגות בלשנית השולטים בייצור ופרשנות לשוניים. כאשר עוקבים אחריהם (שלפי גריס זהו מצב ברירת המחדל), מגיעים לתקשורת אינפורמטיבית או לבהירות. עם זאת, ניתן להתעלם מהן, ובמקרה זה מופעלים תהליכים פרשניים מיוחדים. באופן זה, אנשים יכולים להתכוון ליותר ממה שהם אומרים מילולית ולהיות מובנים ככאלה. בקיצור, ה-CP והמקסימים שלו מכוונים להסביר איך זה שאנשים יכולים להבין אחד את השני מעבר למילים המילוליות שנאמרות. עם זאת, בשיחה בלתי פורמלית רגילה כמעט ולא עוקבים אחר ה-CP ומקסימים בקפידה, וכדי להסביר זאת, לאקוף הציעה "כלל נימוס", הדומה ל"כלל הבהירות" של גריס ומשלים אותו:

[...] אם מישהו מבקש להעביר מסר ישירות, אם מטרתו העיקרית של אדם בדיבור היא תקשורת, הוא ינסה להיות ברור, כך שלא תהיה טעות בכוונתו. אם מטרתו העיקרית של הדובר היא לנווט בצורה כזו או אחרת בין הסטטוסים של המשתתפים בשיח המציינים היכן כל אחד מהם עומד על פי הערכת הדובר, מטרתו תהיה פחות השגת בהירות מאשר ביטוי של נימוס, בתור ההיפוך שלו. (Lakoff 1973: 296)

לפיכך, בעוד שה-CP נועד ל"תוכן המידע" (information content) של התקשורת, כלל הנימוס מתייחס לנושאים חברתיים. אם השומעים מבחינים כי נראה שהדוברים לא עוקבים אחר המקסימים הגריסים, הם מחפשים הסבר מתקבל על הדעת בכלל הנימוס: אם הדוברים אינם ברורים באופן מקסימלי, אולי הם מנסים להימנע מלהעליב. באופן כללי צפויים להיות שלושה כללי נימוס כאלה: "אל תהווה נטל" (כלל 1), "תן אפשרויות" (כלל 2) ו"תן ל-A הרגשה טוב, תהיה ידידותי" (כלל 3, ב-A הכוונה לאחר/Alter) (Lakoff 1973: 298). אף על פי שחוקים אלה קיימים תמיד במידה מסוימת בכל אינטראקציה, תרבויות שונות נוטות להדגיש אחת כזו או אחרת. לפיכך, הגדרות הנימוס - כיצד להיות מנומס - שונות זו מזו בין תרבויות. תלוי איזה מהכללים הוא החשוב ביותר, ניתן לומר כי תרבויות עומדות באסטרטגיה של מרחק-Distance (כלל 1), כבוד-Deference (כלל 2) או אחווה-Camaraderie (כלל 3) (Lakoff 1990: 35). המרחק מאופיין כאסטרטגיה של חוסר אישיות, כסוד כהיסוס, ואחווה כחוסר פורמליות. באופן גס, תרבויות אירופיות נוטות להדגיש אסטרטגיות מרחק, תרבויות אסיאתיות נוטות להיות מכבדות, ותרבות אמריקאית מודרנית נוטה לכיוון האחווה.

1.1.2 פנלופי בראון וסטיבן סי לוינסון

אמנם היא לא הראשונה, אך התיאוריה של בראון ולוינסון היא בהחלט המשפיעה ביותר – שימו לב לאינספור תגובות, יישומים, ביקורות, שינויים ושיפורים שפרסומם מ-1978/1987 עורר, ועדיין מעורר (כמה מהדוגמאות האחרונות הן בילבואו 1995, מקולי 1995, אודרישול 1996, קרבראט-אורקיוני 1997, לי-וונג 1998). השמות בראון ולוינסון הפכו כמעט לשמות נרדפים למילה "נימוס" עצמה, או כפי שמגדיר זאת אחד החוקרים, "אי אפשר לדבר על זה בלי להתייחס לתיאוריה של בראון ולוינסון" (Kerbrat-Orecchioni 1997: 11).

כמו לאקוף, בראון ולוינסון רואים נימוס כהימנעות מסכסוך, אך ארגז הכלים ההסברתי שלהם שונה באופן מהותי מזה של לאקוף. הנושאים המרכזיים הם "רציונליות" ו"פנים", אשר על שניהם נטען כי הם מאפיינים אוניברסליים, כלומר שיש אותם לכל הדוברים והשומעים - שמואנש כ"אדם מודל" (model person) אוניברסלי. רציונליות משמעותה טיעון מטרה-אמצעים או ההיגיון, בעוד שפנים מורכבות משני "רצונות" מנוגדים: פנים שליליות, או הרצון שאחרים לא יפריעו לפעולותיו של האדם, ופנים חיוביות, או הרצון שרצונו של האדם יהיה רצוי ע"י אחרים (לפחות לחלקם). התיאוריה טוענת כי רוב פעולות הדיבור מטבע הדברים מאיימות על רצונות הפנים של השומע או הדובר, וכי נימוס כרוך בתיקון איומי הפנים הללו. על בסיס זה נבדלות שלוש אסטרטגיות

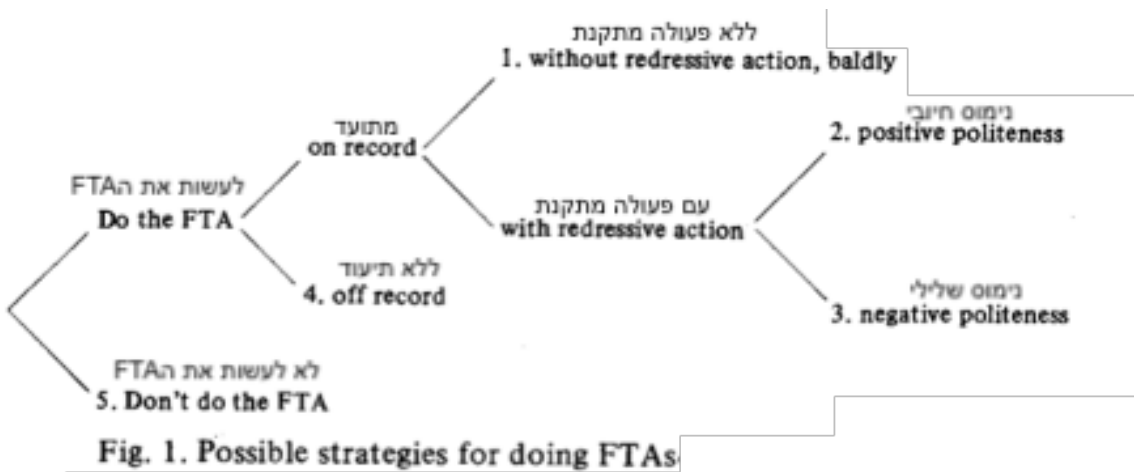
לביצוע פעולות דיבור: נימוס חיובי (הבעת סולידריות, טיפול ברצונות החיוביים של השומע), נימוס שלילי (הבעת איפוק, טיפול ברצונות השליליים של השומע) ונימוס לא מתועד "אוף רקורד" (הימנעות מעמדות חד משמעיות, למשל רמיזה במקום בקשה ישירה).

בראון ולינסון גם מייחסים לתיאוריה שלהם את המסגרת הגריסית, בכך שאסטרטגיות נימוס נתפסות כ"סטיות רציונליות" מה-CP הגריסי. אבל לנימוס יש מעמד שונה לחלוטין מה-CP. בעוד שה-CP הוא משוער - זו האסטרטגיה ה"לא מסומנת", "ניטרלית חברתית", ההנחה הטבעית העומדת בבסיס כל תקשורת - יש לתקשר נימוס. לעולם לא ניתן להניח שהוא פשוט פעיל, עליו להיות מסומן על ידי הדובר. עקרונות הנימוס הם "סיבות עקרוניות לסטייה" מה-CP כאשר התקשורת עומדת לאיים על הפנים (Brown & Levinson 1987: 5).

כמות הנימוס והסוג המופעל על פעולת דיבור מסוימת נקבעים על ידי "כובד המשקל" של פעולת הדיבור, המחושב על ידי דוברים משלושה משתנים חברתיים: P (הפרש הכוח הנתפס בין שומע לדובר), D (המרחק החברתי הנתפס ביניהם) ו-R (הדירוג התרבותי של פעולת הדיבור - עד כמה הוא נתפס "מאיים" או "מסוכן" בתוך תרבות ספציפית). חישוב זה מפורש בנוסחה הבאה, כאשר x מציין פעולת דיבור, S הדובר ו-H השומע:

$$W_x = D(S,H) + P(H,S) + R_x$$

על בסיס תוצאות החישוב, הדוברים בוחרים אסטרטגיה ספציפית לפיה הם בונים את תרומתם התקשורתית. כאשר הדוברים נקלעים למצב בו יתכן שיהיה צורך לבצע פעולה מסכנת פנים (FTA) (למשל, הם רוצים את המלח אך אינם יכולים להגיע אליו, ולכן הם יצטרכו לבקש בקשה), חישוביהם מובילים לעץ ההחלטה המוצג באיור 1, וכתוצאה מכך ישנן חמש אפשרויות תקשורת פוטנציאליות (נטויות באיור 1).

איור 1: בחירות תקשורתיות של בראון ולוינסון (1987)

לאחר קבלת ההחלטה, הדובר בוחר את האמצעים הלשוניים המתאימים לביצוע האסטרטגיה שנבחרה. אמצעים לשוניים שונים קשורים לבחירות אסטרטגיות ספציפיות, ולכן עבור בקשה, ציווי ישיר היא אסטרטגיה "און רקורד" קירחת ("תן לי את המלח"), הקדמת הבקשה במחמאה מהווה אסטרטגיית נימוס חיובית ("איזה שמלה יפה את לובשת הערב..."), שימוש בעקיפות קונבנציונאלית מהווה אסטרטגיית נימוס שלילית ("האם אתה יכול להעביר את המלח?"), והרמיזה משמשת כאסטרטגיה מלא מתועדת "אוף רקורד" ("לציפס חסר קצת מלח"), בעוד אכילת ארוחת הערב חסרת טעם בשקט תהיה דרך מתאימה לא לבצע את ה-FTA.

בניגוד למה שהדוגמה הזו עשויה לגרום לנו להאמין, שכן הנימוס של בראון ולוינסון כולל

הרבה יותר מגינוני או נימוסי שולחן, המשמעות החברתית שלו עוברת הרבה מעבר לרמת ה-

decorum (התנהגות בהתאם לטעם טוב ואמינות). הנימוס הוא בסיסי למבנה החיים החברתיים

והחברה, בכך שהוא מהווה את "ביטוי היחסים החברתיים" (ibid. 1987: 2) ומספק דרך מילולית

להקל על המתח הבין אישי הנובע מכוונות תקשורתיות המתנגשות עם צרכים וסטטוסים חברתיים.

באופן זה נימוס הוא חלק מהבנייה והתחזוקה של מערכות יחסים חברתיות ומתייחס לצורך החברתי

בשליטה בתוקפנות פוטנציאלית בחברה. בגלל הפונקציונליות החברתית היסודית הזו, בראון ולוינסון

טוענים כי התיאוריה שלהם תקפה באופן אוניברסלי, אשר מתוארת על ידי תפיסתם של דובר/שומע

אוניברסלי או "אדם מודל". לאור המשמעות החברתית של נימוס, ניתן לראות באדם המודל

התגלמות של מאפיינים חברתיים אנושיים תקפים ועקרוניות של חשיבה חברתית. אך דבר זה לא מרמז בהכרח על הנחה של אוניברסליות תרבותי. המסגרת שלהם מתארת:

[...] המהות של מושג הפנים אשר (אנו טוענים) הוא אוניברסלי, אך אשר בכל חברה מסוימת

היינו מצפים שיהיה נושא לעיבוד תרבותי רב. (ibid.: 13)

ההרחבה התרבותית הזו מצופה ברמת אילו סוגים של פעולות דיבור מאיימות על פנים, אילו סוגים של יחסים חברתיים יולידו אסטרטגיות מגנות פנים, אילו סוגים של סגנון נימוס מועדפים (או לא מועדפים), וכו'. הרעיונות התיאורטיים המרכזיים של קיומם של פנים חיוביות ושליליות, עקרון איום הפנים, הפעלת הרציונליות וכן הלאה צפויים להיות קבועים בין תרבויות ובכך תקפים באופן אוניברסלי.

1.1.3 ג'פרי ליץ'

תיאוריית הנימוס של ליץ' ממקמת את הנימוס במסגרת "רטוריקה בין אישית". נקודת המוצא היא הבחנתו הרחבה יותר בין סמנטיקה (כתחום הדקדוק, המערכת הלשונית, הקוד) לבין פרגמטיקה (כתחום הרטוריקה, כלומר יישום הקוד). סמנטיקה עוסקת במשמעותה או בחוש המופשט של משפט, ואילו פרגמטיקה עוסקת ביחסי הגומלין שבין חוש המשפט לכוחו הפרגמטי, כלומר המשמעות התקשורתית שלו "[...] לדוברים ושומעים במצבי התבטאות נתונים" (Leech 1980: 2). בעוד שהסמנטיקה נשלטת על-ידי הכלל, הפרגמטיקה נשלטת על-פי עקרוניות, ההבדל בין שני אלה הוא שהכללים הם תיאוריים, מוחלטים, מסוג "או/או" וכוללים ערכים בדידים, ואילו עקרוניות הם נורמטיביים, מיוחסים ביישום שלהם, יכולים להתנגש עם עקרוניות משותפים ולהתייחס לערכים רציפים ולא בדידים. חוש סמנטי וכוח פרגמטי הם תופעות מובחנות אך לא נפרדות, מכיוון שכוח כולל בתוכו חוש. הכוח הפרגמטי האפשרי של אמירה תלוי וכולל את החוש הסמנטי שלו.

ליץ' מיישם את ההבחנות הללו בשאלה המוכרת של משמעויות עקיפות – מדוע "האם אתה יכול להעביר את המלח?" איננה (נתפשת כ) שאלה כלשהי לגבי יכולתו של מישהו, אלא (כ)בקשה לפעולה (הציווי "העבר את המלח"). ליץ' טוען כי:

[...] הפרשנויות הישירות והעקיפות של התבטאויות כאלה הן הפרשנויות הסמנטיות והפרגמטיות שלהן, בהתאמה. ו[...] היחס בין השניים, במקרה של הוראות (דירקטיבים), מחייב ניסוח של "מקסים טקט" בנוסף למקסימים של העיקרון השיתופי של גריס. קביעות

הכוח הפרגמטי, בניתוח זה, מחייבות הצבת אמירה ביחס לסולמות נימוס, סמכות, וכו'

ב"מרחב פרגמטי" רב ממדי (ibid.: 7-8).

לפיכך מיפוי החוש (הסמנטי) לכוח (הפרגמטי) של אמירה דורש "רטוריקה בין אישית", בצורה של "לוגיקה בלתי פורמלית", כפי שתוארו על ידי המקסימים הגריסים, אך התרחבו באמצעות תוספת מקסימים הטקט. בעבודה מאוחרת יותר (Leech 1983), המקסימים של הטקט נתפס רק כאחד ממספר המקסימים שנכללו תחת עיקרון נימוס (PP) נפרד, ונאשר שרשימת העקרונות של רטוריקה בין אישית כוללת לפחות עיקרון אחד נוסף (עקרון האירוניה או ה-IP).

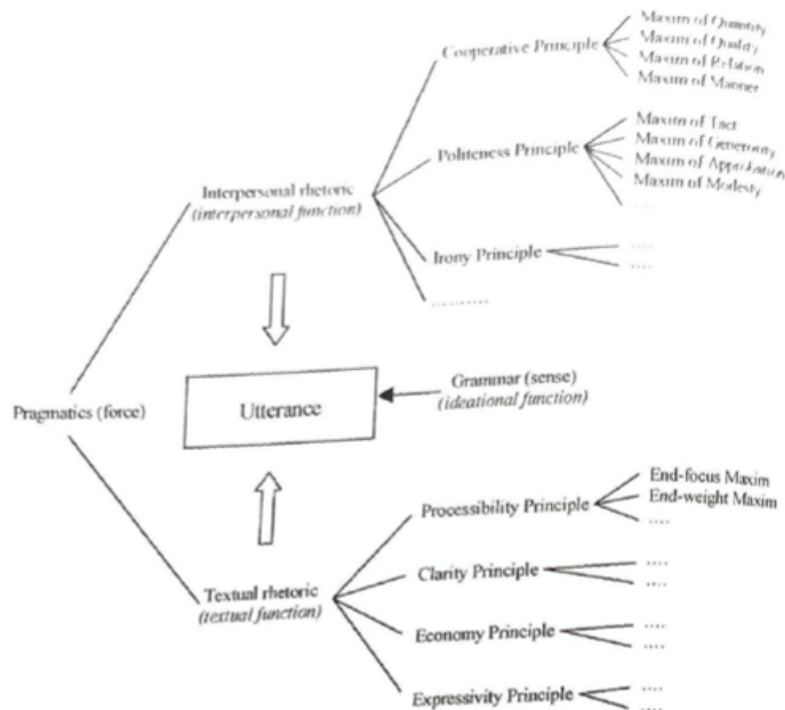
ההבחנה של ליץ' בין סמנטיקה לפרגמטיקה מתממשקת עם ההבחנה הפונקציונלית של הלידייאן בין הרעיוני (ideational) (שפה מתפקדת כאמצעי להעברת ופירוש חוויה בעולם), לבין הבין-אישי (השפה מתפקדת כביטוי לעמדות האדם ולקשר עם השומע) והפונקציות הטקסטואליות של השפה (השפה מתפקדת כאמצעי לבניית טקסט, כלומר הבעה מיידית של שפה מדוברת או כתובה) (ibid.: 56).

סמנטיקה - וכך הדקדוק - מכסה את הפונקציה הרעיונית, "[...] אשר מעבירה רעיונות לשומע באמצעות מיפוי של צליל-חוש" (ibid.: 57), בעוד שפרגמטיקה כוללת את הפונקציות הבין-אישיות וגם את הפונקציות הטקסטואליות. לפיכך, כל אמירה כוללת את כל שלוש הפונקציות, וככזו היא בו-זמנית אינטראקציה בין אישית (שליץ' מכנה "שיח"), אינטראקציה רעיונית ("העברת מסרים") ואינטראקציה טקסטואלית ("טקסט"). אלה מסודרים ביחס זה לזה, בכך שניתן לתאר כל אמירה כ"שיח" באמצעות "מסר" באמצעות "טקסט" (ibid.: 59). בניסיון להעביר כוח חסר-רושם

(illocutionary) מסוים לשומע, על הדובר לקודד את הכוח הזה למסר שמעביר אותו. עקרונות הרטוריקה הבין אישית פעילים בתהליך קידוד זה (כמו גם בפענוח השומע ממסר לכוח). לכן הודעה זו עצמה חייבת להיות מקודדת כטקסט, "[...] שהיא אינטראקציה בלשנית בצורה פיזית ממשית (שמיעתית או חזותית)" (ibid.: 60). כאן עקרונות הרטוריקה הטקסטואלית אופרטיביים. "[...] המסייעים לקבוע את הצורה הסגנונית של הטקסט מבחינת סגנונטציה, סדר, וכו'" (ibid.: 60).

לפיכך, רטוריקה בין-אישית וגם טקסטואלית מעורבות בקידוד ובפענוח האמירה, אך הן שונות בכך שהרטוריקה הטקסטואלית מעורבת בעיצוב האמירה כ"טקסט המתנהג היטב" במונחים של היבטים "פנימיים-שפתיים", כגון בהירות תחבירית, תהליכיות (processibility), וכו', בעוד רטוריקה בין-אישית מעורבת בהבטחה שהאמירה "מתנהגת היטב" במונחים קונטקסטואליים או בין-אישיים, למשל שהיא תואמת את דרישות הנימוס של המצב, שהיא משתפת פעולה, וכו'. ניתן לייצג את כל

הסכימה התיאורטית כמו באיור 2. סגנונות החצים השונות מתייחסות לעובדה שהדקדוק כולל כללים מכוננים (מוחלטים, תיאוריים, וכו'), ואילו פרגמטיקה (רטוריקה בין-אישית וטקסטואלית) כרוכה בעקרונות רגולטיביים (נורמטיביים, יחסיים, וכו').

איור 2 : ליץ' (1983) סכמה תיאורטית

הנימוס (ה-PP) עומד בקנה אחד עם ה-CP הגריסי. השניים קשורים בכך שכאשר ה-CP נפרץ, ניתן להסביר זאת ביחס ל-PP. לדוגמא, כאשר המקסים של הכמות מופרך, הדבר עלול לעורר תהליכים פרשניים נוספים אצל השומע, ולהביא אותו להסיק כי הדבר נעשה על מנת לקיים את ה-PP, כלומר משיקולי נימוס. אף על פי שהדבר מזכיר מאוד את התיאוריה של לאקוף, הגדרת הנימוס של ליץ' שונה מזו של לאקוף, בכך שעקרון הנימוס שלו מנוסח כ"מזעור הביטוי של אמונות לא מנומסות"- ומקבילו (הפחות חשוב) "מיקסום הביטוי של אמונות מנומסות". (חוסר) נימוס מוגדר כך במונחים של (חוסר) חביבות: אמונות לא מנומסות הן אמונות שאינן חביבות בדרך כלשהי לשומע, ואילו אמונות מנומסות הן אמונות חביבות.

כפי שניתן לראות עוד מהסכמה הני"ל, ישנם לפחות ארבעה מקסימי נימוס, אך ליצי' מזכיר שניים נוספים, המביא את סך המקסימים לשישה. אלה הם טקט, נדיבות, אישור, צניעות, הסכמה וסימפתיה/אהדה. הטקט נוגע למזעור עלות ומקסום התועלת לשומע. נדיבות אומרת לאנשים למזער את התועלת שלהם, תוך מקסימום זה של השומע. אישור כרוך בהקטנת מזיקים ומיקסום שבח השומע. צניעות נוגעת למזעור שבחים עצמיים ולמקסום של גנאי עצמי. הסכמה עוסק במזעור אי-הסכמה ומקסום ההסכמה בין עצמי לאחר. לבסוף סימפתיה מזהירה למזער את האנטיפטיה ולמקסם את האהדה בין עצמי לאחר.

סוג הכמות והנימוס המתבקש תלוי במצב שיכול להיות תחרותי (כאשר המטרה חסרת-הרושם מתמודדת מול המטרה החברתית, למשל ציווי או בקשה), משמח (כאשר המטרה חסרת-הרושם חופפת למטרה החברתית, למשל הצעה, תודה), שיתוף פעולה (כאשר המטרה חסרת-הרושם אדישה למטרה החברתית, למשל טענה, הכרזה) או קונפליקט (כאשר המטרה חסרת-הרושם מתנגשת עם המטרה החברתית, למשל איום, האשמה). בשני המצבים האחרונים הנימוס או אינו רלוונטי - במצב שיתוף פעולה - או פשוט לא בא בחשבון - במצב קונפליקט. ולכן נימוס רלוונטי ביותר במצבים תחרותיים ומשמחים. בראשון, הנימוס יהיה לרוב שלילי - למשל כדי למנוע מחלוקת או עלבון - בעוד שבאחרון הוא יהיה חיובי, מכיוון שמצבים משמחים כשלעצמם הם כבר מהותיים באופן יסודי לשומע. יתר על כן, מספר מאזנים מעורבים בקביעת כמות הנימוס וסוגם: עלות-תועלת, אופציונליות, עקיפות, סמכות וריחוק חברתי. בעוד שעלות-תועלת, סמכות ומרחק חברתי מזכירים את משתני ה-R, P ו-D של בראון ולוינסון בהתאמה, האופציונליות מתייחסת למידת הבחירה שהדובר משאיר לשומע (בדומה לכלל 2 של לאקוף: "תן אפשרויות"), וכן עקיפות מקיפה את עומס העבודה המוסק המוטל על השומע.

המקסימים, הסיטואציות והמאזנים מתקשרים זה לזה בכדי לפרוס מבוך נאה של אפשרויות תקשורתיות ותהליכים פרשניים לדובר ולשומע. באופן כללי, מושג הנימוס של ליצי' עוסק בהימנעות מקונפליקטים, שעליו מעידים מפרט המקסימים, כמו גם טענתו כי נימוס מכון לבסס התאגדות לטובתם ההדדית (comity).

1.1.4 יוגואו גו

התיאוריה של גו מבוססת על הקונספט הסיני של נימוס. אף על פי שניתן לטעון שהיא לא אחת מתאוריות הנימוס המרכזיות, היא משולבת כאן מכיוון שהיא מציגה היבט שאינו נמצא במסגרות

אחרות: היא מחברת במפורש נימוס לנורמות חברתיות מוסריות. ביסודו של דבר, התיאוריה של גו מבוססת על זו של ליץ, אך עם עדכון מעמדו של עקרון הנימוס (ה-PP) והמקסימים הנלווים לו. ליץ טוען כי ה-PP הוא עקרון רגולטורי ושולל במפורש כל אופי מוסרי או אתי עבורו. כמו הכללים של לאקוף, ה-PP של ליץ אמור להיות תיאורי, ולא פרסקריביטיבי. להיפך, כאשר גו מתאר את המושג הסיני של לימאו (נימוס), הוא מדגיש את העובדה שהוא בעצם פרסקריביטיבי מוסרי באופיו, וכי הכללים או המקסימים שהוא כולל בהגדרה הם הוראות מוסריות ומוסכמות חברתיות. כמו כן, כאשר דנים בתיאוריה של בראון ולוינסון, טוען גו כי בהקשר הסיני, אין לראות את המושג פנים במונחים של רצונות פסיכולוגיים, אלא במונחים של נורמות חברתיות. נימוס איננו רק אינסטרומנטלי, אלא מעל לכל נורמטיבי. הפנים מאוימות לא כאשר לא מתמלאים הרצונות האישיים של אנשים, אלא כאשר הם אינם מצליחים לעמוד בסטנדרטים חברתיים, כלומר כאשר הם אינם מצליחים למלא את רצונות החברה.

מבחינת הסינים, PP נחשבת לפיכך כ"אמונה מאושרת כי התנהגותו של הפרט צריכה לעמוד בציפיות של כבוד, צניעות, יחס חם ועידון" (Gu 1990: 245). ב-Gu (1990), נדונים ארבעה מקסימים: השמצה עצמית, פנייה, טקט ונדיבות. מקסים ההשמצה העצמית מעורר את הדובר "להשפיל את העצמי ולהעלות את האחר". במקסים הפנייה נכתב "פנה אל בן שיחך עם תואר פנייה נאות", כאשר נאותות מתאימה לאינדקס את מעמדו החברתי של השומע, את תפקידו ואת יחסי הדובר-שומע. המקסים של הטקט והנדיבות דומים מאוד לאלה של ליץ, למעט שהם כוללים פעולות דיבור ספציפיות (אימפוזיטיביות וקומיסיביות בהתאמה), ושהן פועלות באופן שונה ברמת ה"מוטיבציה" בניגוד לרמת "השיח". בהבחנה האחרונה, רמת המוטיבציה מתייחסת למה שאפשר לכנות הצד המבצעי של האימפוזיטיבי או הקומביסיבי, כלומר העלות או התועלת "האמתית" לשומע - למשל, ההבדל בין בקשת הנחיות לבקשת כסף, או לבקש \$5 במקום \$5000, וההבדל בין להציע למישהו טרמפ או להציע רכב, או להציע \$5 לעומת \$5000. לעומת זאת, רמת השיחה מתייחסת לטיפול המילולי באימפוזיטיבים והקומיסיבים. עבור אימפוזיטיבים זה אומר למקסם את התועלת שהתקבלה (בסגנון "אתה תעשה לי טובה אדירה אם תוכל..."), ואילו עבור קומיסיבים זה אומר למזער את העלות לעצמי (בסגנון "אין בעיה, אני בכל מקרה הולך לכיוון הזה" כשמציעים למישהו טרמפ).

לבסוף, נימוס כולל גם "עקרון איזון" (balance principle), הקובע הדדיות של נימוס או של העלות/תועלת הנובעת מאימפוזיבים וקומיסיבים - החזר חוב שנוצר כתוצאה מבקשה, או ביצוע הצעה נגדית, הזמנה נגדית, וכו'.

1.1.5 סאצ'יקו אידה

התיאוריה של אידה מבוססת על מחקר על תפיסת הנימוס היפנית. היא רואה בנימוס מרכיב בסיסי המעורב בשמירה על תקשורת חלקה. היא מבקרת תיאוריות אחרות - בעיקר אלו של בראון ולוינסון, ליץ' ולאקוף - על כך שעסקו יתר על המידה באינטראקציה אסטרטגית, כלומר אינטראקציה בה הדובר משתמש באסטרטגיה מילולית כדי להשיג מטרה אישית או פרטית כלשהי. מכיוון שסוג נימוס זה מאפשר לדובר בחירה פעילה באופן בלתי מבוטל, היא קוראת לה "בחירה" (volition) ומנגדת אותה עם "טעם" (discernment), שלטענתה היא מרכיב שני וניפרד של נימוס הבולט במיוחד ביפנית. "טעם" אינו רצוני, הוא אינו תלויה ברצונו החופשי של הדובר אלא מורכב מבחירות מילוליות (דקדוקיות) מחייבות חברתיות.

פיתוחה של אידה של "טעם" (discernment) מבוסס על שימוש (יפני) בצורות מכובדות, שלגביהן נאמר כי התיאוריה של בראון ולוינסון אינה מסוגלת לספק הסבר הולם. יתרה מכך, בתיאוריות הגריסיות, הנימוס משלים את ה-CP של גריס בכך שהוא מושך את מערכת היחסים החברתית של הדובר-שומע לאינטראקציה - המקסימים הגריסים מוחלפים מסיבות נימוס, כלומר על מנת לאותת משהו על יחסי הדובר-שומע. כך שבמובן זה דיבור גריסי טהור - שהוא במלואו מבוסס על פי המקסימים הגריסים - הוא ניטרלי מבחינה חברתית: מדובר בהעברת מידע טהורה ללא כל קשר ליחס הדובר-שומע. אולם ביפנית דבר זה לא יתאפשר. אין צורות ניטרליות מבחינה חברתית, ועל הדובר לבחור תמיד בין צורות מכובדות או לא-מכובדות, וככזה מעביר תמיד (ובהכרח) מידע אודות יחסי הדובר-שומע, אפילו בהצהרת האמירות הבנאליות והעובדתיות ביותר. "שימוש זה בצורת פועל מכבדות הוא המקבילה החברתית-פרגמטית של קונקורד דקדוקי, ולכן ניתן לכנותו הסכמה חברתית-פרגמטית" (Ide 1989: 227). נאמר שהשימוש בתארים מכובדים הוא באופן מוחלט, משום שהוא אינו קשור לרצונו החופשי של הדובר ומכיוון שהוא מקדם באופן ישיר מאפיינים חברתיים-מבניים של הדובר והשומע. השימוש המוחלט הזה בכבוד נקשר יחד עם תפיסת נימוס כפי שנקבעה במוסכמות חברתיות, המתבטאת במונח יפני וואקימה wakimae. "לנהוג על פי wakimae זה להראות מילולית את תפישת המקום או התפקיד של מישהו במצב נתון על פי מוסכמות חברתיות" (ibid.: 230). ארבעה

כללים קונבנציונליים כאלה מזוהים: "היה מנומס לאדם בעל מיקום חברתי גבוה יותר"; "היה מנומס לאדם בעל כוח"; "היה מנומס לאדם מבוגר" ו"היה מנומס במסגרת רשמית הנקבעת על ידי המשתתפים, האירועים או הנושאים".

לכן ביפנית ובשפות אחרות עם מערכת כבוד מפותחת, כללי נימוס דומים לכללים דקדוקיים. הם מהווים חלק מהשפה עצמה, ותלויים במאפיינים החברתיים-מבניים של הדובר והשומע וכן במאפייני המצב, אשר חייבים לבוא לידי ביטוי באופן נאמן בבחירותיו הלשוניות של הדובר: הדוברים של שפות מכבדות חייבים לעשות בחירות בין צורות לשוניות של כבוד או צורות פשוטות. מכיוון שהבחירות מכסות חלקי דיבור כמו אוגדים, פעלים, שמות עצם, שמות תואר ותארי פועל, היבט הטעם של נימוס לשוני הוא עניין שמדאיג כל הזמן בשימוש בשפה. מכיוון שאין צורה ניטרלית, הדובר של שפה מכבדת צריך להיות רגיש לרמות פורמליות בפעולות או דברים, כמו שדובר שפת אם אנגלית, למשל, חייב להיות רגיש לשמות עצם הניתנים לספירה ושאינם ניתנים לספירה בגלל הבחנה דקדוקית של רכוש בין יחיד ורבים באנגלית (23: ibid.). במילים אחרות, הנימוס היפני אינו נוגע רק לאופן בו הדובר בוחר באיזו אסטרטגיה להתייחס לשומע, אלא הוא חלק בלתי ניתן לערעור בשפה שדרכה מושגת קונקורדנציה חברתית-מבנית.

1.1.6 שושנה בלום-קולקה

בלום-קולקה בוחנת נימוס בהקשר הישראלי-יהודי. היא שואלת אלמנטים מתיאוריות שונות אחרות, אך מפרשת אותם מחדש באופן תרבותי-רלטבי. "נורמות תרבות" או "תסריטים תרבותיים" (cultural scripts) הם מונחים בעלי חשיבות מרכזית בגישה. למרות שהיא תומכת בקיומם של רצונות פנים, היא מדגישה כי אלה מוגדרים מבחינה תרבותית וכי צורתם הספציפית לעולם אינה יכולה להעמיד פנים שהם אוניברסליים (שכך הם מוגדרים בבראון ולוינסון). כמו אידה, היא מכירה בהבחנה בין בחירות בלשוניות אסטרטגיות ומחייבות, אך טוענת כי היקפה ועומקה שונים מתרבות לתרבות, ומקטלגת את הבחירות המחייבות תחת התווית "מוסכמות תרבותיות". לדעת בלום-קולקה, "טעם" (discernment) מתייחס רק לחלק הנימוס המקובל, ושפות בעלות שכיחות גבוהה של אסטרטגיות "טעם" פשוט מוסכמות יותר מבחינת נימוס מאשר שפות עם שכיחות גבוהה של אסטרטגיות "בחירה" (volition). אפילו תוכן המונח 'נימוס' עצמו (כלומר התופעות אליהן הוא מתייחס) אמור להיות שונה בין תרבויות. בקצרה, היא רואה את הנימוס כהתנהגות חברתית מתאימה כפי שנקבעת על פי ציפיות תרבותיות או נורמות תרבותיות.

עמדתה התיאורטית היא כי :

[...] מערכות נימוס מבטאות פרשנות מסוננת תרבותית לאינטראקציה בין ארבעה פרמטרים מהותיים : מניעים חברתיים, אופני הבעה, הבדלים חברתיים ומשמעויות חברתיות. תפישות תרבותיות מתערבות בקביעת המאפיינים הייחודיים של כל אחד מארבעת הפרמטרים וכתוצאה מכך משפיעות באופן משמעותי על ההבנה החברתית של 'נימוס' על פני חברות בעולם. (בלום-קולקה 1992 : 270)

מניעים חברתיים מתייחסים לסיבות שבגללן אנשים מנומסים, כלומר לפונקציונליות של נימוס ; אופני הבעה לצורות הלשוניות השונות המשמשות לנימוס ; הבדלים חברתיים לפרמטרים של הערכת מצבים הממלאים תפקיד בנימוס (כגון גורמי P, D ו-R של בראון ולוינסון) ; ומשמעויות חברתיות לערך הנימוס של ביטויים לשוניים ספציפיים בקונטקסט ספציפי. תרבות קובעת את הערכים של כל הפרמטרים הללו באמצעות כללים קונבנציונליים, הנוהגים בצורה של תסריטים תרבותיים שאנשים מסתמכים עליהם כדי לקבוע את מידת ההתאמה של אסטרטגיה מילולית ספציפית בהקשר ספציפי. מלבד פעולות דיבור (בקשות, הצעות וכו'), בלום-קולקה טוענת גם לחשיבות הרעיון הכללי יותר של אירועי דיבור בקביעת הנימוס. אירועי דיבור מתייחסים לסוג האינטראקציה בה מתרחשים פעולות דיבור, כגון "שיחות ערב משפחתיות", "משא ומתן עסקי", "נאומים רשמיים", וכו'.

1.1.7 ברוס פרייזר וויליאם נולן

פרייזר ונולן מציגים את מה שהם מתארים כ"השקפת חוזה השיחה" של נימוס. הם קובעים כי כל משתתף, עם כניסתו לשיחה נתונה, מביא למפגש מערך של זכויות וחובות הקובעים למה המשתתפים יכולים לצפות זה מזה. "חוזה" בין-אישי זה אינו סטטי, אך ניתן לתקן אותו במהלך הזמן (על ידי משא ומתן מחדש), או בגלל שינוי בהקשר (למשל, לפני ואחרי שיו"ר הפגישה אומר "הפגישה נגמרה"). הזכויות והחובות של כל משתתף - תנאי החוזה - נקבעים בממדים שונים : קונבנציונליים, מוסדיים, מצביים והיסטוריים. מונחים קונבנציונליים הם בעלי אופי כללי מאוד, בדרך כלל חלים על כל צורת האינטראקציה ומודגמים על ידי, למשל, כללי קבלת תור, כללים בנוגע לקולניות/רכות הדיבור וכן הלאה. מונחים מוסדיים נוגעים לזכויות ולחובות המוטלות על ידי מוסדות חברתיים, למשל, זכויות דיבור בבית המשפט, שתיקה בכנסייה וכו'. גורמים מצביים מערבים גורמים כמו הערכה הדדית של תפקיד יחסי, מעמד וכוחם של הדוברים והשומעים, כך למשל הילד אינו יכול לאשר להורה לעשות משהו. לבסוף, המימד ההיסטורי מתייחס לעובדה כי החוזה החברתי תלוי באינטראקציות קודמות

בין דוברים ושומעים ספציפיים, כלומר התנאים החוזיים שניהלו במהלך אינטראקציות קודמות קובעים את עמדת ההתחלה לכל אינטראקציה חדשה. הממדים השונים הללו משתנים במשא ומתן: בעוד שלעתים נדירות זכויות וחובות קונבנציונאליות ניתנות למשא ומתן, לעתים קרובות מדובר באלה הנובעים ממפגשים קודמים או מהמצב המידי.

נימוס, אם כן, אומר להישאר במסגרת התנאים וההגבלות הנוכחיים של חוזה השיחה (CC), ואילו חוסר נימוס מורכב מהפרתם. הישארות בתנאי ה-CC נחשבת כ"נורמה", והיא קשורה למושג "רציונליות". זה מה שכל משתתף רציונלי עושה בדרך כלל כברירת מחדל. כשאינטראקציה "רגילה" מתנהלת במסגרת תנאי CC, נימוס עובר לרוב בלי לשים לב, בעוד חוסר נימוס מסומן. אנשים שמים לב רק כשמישהו אינו מנומס. אז הנימוס לא קשור לשום צורה של אינטראקציה אסטרטגית, וגם לא לגרום לשומע "הרגשה טובה" אלא "[...] פשוט כרוך בהתמודדות עם המשימה העומדת על הפרק לאור התנאים וההגבלות של ה-CC." (Fraser 1990: 233). גם הנימוס אינו נתפס כמאפיין מהותי של צורות לשוניות מסוימות או בחירות מילוליות: "משפטים אינם בעצמם מנומסים, ושפות אינן מנומסות פחות או יותר. רק דוברים הם מנומסים [...]" (ibid.: 233). למרות שמכירים בכך שבחירות מילוליות מסוימות, כמו "אדוני" או "בבקשה" יכולות, מכוח המשמעות המהותית שלהן, להעביר מידע על השומע - סטטוס, אלה נלכדים תחת המונח "כבוד". הם אינם מנומסים במהותם, אלא רק צורות של מתן מעמד, שהנימוס שלהם תלוי באיך הם מתייחסים לתנאי ה-CC שנמצאים בתוקף בכל רגע ספציפי. לבסוף, מודגש כי הנימוס הוא לגמרי בידי השומע. לא משנה עד כמה הדובר עשוי להיות (לא) מנומס, אם הוא או היא יישמעו כ(לא) מנומסים בסופו של דבר תלוי בשיקול הדעת של השומע.

1.1.8 הורסט ארנדט וריצ'רד ג'אני

ארנדט וג'אני מגיבים כנגד מה שהם מתארים בתור הגישה הבסיסית של "התאמה" לנימוס, כאשר נימוס הוא עניין של שימוש במילים הנכונות בהקשרים הנכונים, כפי שנקבע על פי כללי קונבנציונליות של התאמה. מרבית התיאוריות הנ"ל יכולות להיות כלולות בקטגוריה זו. ארנדט וג'אני מגנים את הדגש שנותנות תיאוריות אחרות על צורות לשוניות, מוסכמות חברתיות או משתנים מצביים, מכיוון שדגש זה גורם לתיאוריות לאבד מעיניהם את הדוברים והשומעים המעורבים בתקשורת. אומרים שהמסגרת של ארנדט וג'אני עצמה היא בין אישית כי היא מתמקדת באנשים כמוקד והגורם הקובע לנימוס.

לב הגישה האלטרנטיבית שלהם הוא "תקשורת רגשית": "[...] תקשורת עמדות חולפות, רגשות ומצבים פוגעניים אחרים" (Amdt & Janney 1985a: 282). תקשורת רגשית נבדלת מתקשורת רגשית, בתוך שהאחרון הוא הביטוי הספונטני והבלתי נשלט של הרגש, ואילו הראשון מתייחס ל" [...] שינוי מודע ואסטרטגי של אותות רגשיים להשפיע על התנהגותם של אחרים", (כלומר ביטוי רגשי) "[...] מווסתים על ידי סנקציות חברתיות, נורמות של אינטראקציה וציפיות 'מתורבתות' המאפשרות לאנשים לשלוט בדחפים הטבעיים שלהם" (Arndt & Janney 1991: 529). לתקשורת רגשית, הכוללת לא רק דיבור אלא גם אותות פרה-וא-לשוניים, יש שלושה ממדים: בטחון, השפעה חיובית-שלילית ועוצמה. כך, באמצעות הבחירות המילוליות, הקוליות והמוחשיות שלהם - מקובצות תחת התווית "אותות רגשיים חוצי-מודלים", מאותתים הדוברים מידע על ביטחונם במה שהם אומרים, על השפעתם כלפי הדובר ועל מעורבותם הרגשית. ניתן לסמן ביטחון גבוה, למשל על ידי ישירות מילולית, אינטונציה נופלת ומנח גוף ישיר, בעוד שביטחון נמוך מאותת על ידי עקיפות מילולית, אינטונציה שואלת ומנח גוף נמנע. אותות משפיעים יכולים להיות חיוביים (בחירות מילוליות עם ערך חיובי, טון קול חם, חיוך) או שליליות (שפה בעלת ערך שלילי, קול נוקשה, מבט זועם). ומעורבות יכולה להיות מסומנת כגבוהה (על ידי עוצמת התייחסות גבוהה - למשל אמירה "אני דורש" במקום "אני מצפה", כוח ביטוי חיובי - כלומר הבדלי גובה צליל - ומבט מלא) או נמוך (רפרנסיביות נמוכה) מתח, גוון קול שטוח ומבט נמנע).

במסגרת מודל זה, נימוס מתייחס לחלק מהתקשורת הרגשית שבה הדובר מתנהג בצורה תומכת אישית. למעשה, לדעתם של ארנדט וג'אני "תמיכה בין אישית" מחליפה לחלוטין את תפיסת הנימוס. כאשר דובר מנומס, הוא או היא לא כל כך תואמים את הציפיות החברתיות, אלא נמנעים מקונפליקט בין אישי על ידי העברת המסר שלו בצורה תומכת בין אישית:

הרעיון המרכזי הוא שיש דרכים תומכות ולא תומכות להביע רגשות חיוביים ושליליים;

הדובר האפקטיבי מנסה בדרך כלל למזער את חוסר הוודאות הרגשית של בן זוגו בכל

המקרים על ידי כך שהוא תומך ככל האפשר (Arndt & Janney 1985a: 283).

למרות שהם מבקרים את רוב המסגרות האחרות, הם שואלים את הגדרת הפנים של בראון ולוינסון כ"רצונות לאוטונומיה ולאישור חברתי" וטוענים כי תמיכה בין-אישית מורכבת מההגנה על "פנים בין-אישיות" (אשר עולה בקנה אחד עם "פנים חיוביות של בראון ולוינסון"):

דובר תומך מחליק על מצבים לא נוחים, או מונע ממצבים בין-אישיים להיות לא נוחים, בכך שהוא מכיר כל הזמן בערכו הפנימי של בן זוגו כאדם. הוא עושה זאת בכך שהוא מאשר מילולית, קולית ומוחשית את טענתו של בן זוגו לדימוי עצמי חיובי; הוא מנסה למזער עבירות טריטוריאליות אישיות ולמקסם את הסימנים לאישור בין אישי. (ibid.: 294)

ביתר פירוט, מבחינת אותות רגשיים, התמיכה הבין אישית קובעת כי :

[...] מסרים חיוביים צריכים להיות מלווים בגילויים של אמון ומעורבות על מנת להימנע מיצירת הרושם שהם אינם חיוביים מספיק (כלומר איומים סמויים); ומסרים שליליים צריכים להיות מלווים בגילויים של חוסר אמון וחוסר מעורבות על מנת להימנע מיצירת הרושם שהם שליליים מדי (כלומר איומים גלויים) (ibid.: 2994).

בסך הכל, חיתוך ההבחנות בין מסרים חיוביים ושליליים ובין תמיכה וחוסר תמיכה עם מושג הפנים מוליד ארבע אסטרטגיות שונות לעבודת-פנים (face-work), שניתן לתאר אותן כמו באיור 3, ומתוכם נאמר כי רק אסטרטגיות תומכות בין-אישיות מהוות נימוס, שכן הן היחידות שמכירות בצרכי הפנים הבין-אישיים של השומע.

רצונות הפנים של השומע		אסטרטגיות רגשיות
בין-אישיים (צורך בקבלה חברתית)	אישיים (צורך לאוטונומיה)	
מכיר	מכיר	תומך חיובי
מאיים	מכיר	לא תומך חיובי
מכיר	מאיים	תומך שלילי
מאיים	מאיים	לא תומך שלילי

איור 3 : אסטרטגיות של עבודת-הפנים של ארנדט וג'אני (1985a).

כך שהמסגרת של ארנדט וג'אני דומה לזו של בראון ולוינסון, אם כי עם הגדרה קצת יותר צרה של נימוס. מאפייניו הבולטים ביותר, לעומת זאת, הם ראשית בכך שהוא מתאר בנימוס כמוטמע בהיבט רחב יותר של תקשורת (תקשורת רגשית), ושנית, העובדה כי נימוס אינו קשור למשתנים סוציולוגיים אלא לרגש אנושי.

בעבודה מאוחרת יותר, ארנדט וג'אני מפרטים את התיאוריה שלהם על ידי הוספת המושג

"נימוס חברתי" אליה, כאשר נימוס בין אישי נכנס תחת התווית "טקטי". טקט הוא מושג תומך

מורחב במקצת, בכך שהוא לא קשור רק לחיובי אלא גם לשלילי, אם כי זה היה ככל הנראה המקרה

בגרסתם הקודמת - היו עדים להתייחסותם ל"מינימום עבירות טריטוריאליות" (Arndt & Janney 1985a: 294, שצוטט לעיל). נימוס חברתי, לעומת זאת, כולל שימושים בשפה קונבנציונאלית ביותר ומתייחס ל" [...] אסטרטגיות סטנדרטיות להיכנס בחיבה לתוך ולצאת חזרה ממצבים חברתיים חוזרים ונשנים" (Arndt & Janney 1992: 23), למשל, אסטרטגיות ליזימת, שמירת והפסקת שיחה. נימוס חברתי הוא בעל אופי שונה לחלוטין מטקט, והוא משול לכללי תעבורה, בו מכלול של כללים קונבנציונליים ו" [...] צורות תקשורת מתאימות חברתית, נורמות, רוטינות, טקסים וכו'" (ibid.: 24) גורמות לזרימה חלקה של האינטראקציה. בעוד שלטקט יש פונקציה "מפייסת", נאמר כי נימוס חברתי הוא "רגולטיבי".

1.1.9 ריצ'רד ווטס

התפקיד התיאורטי של תקשורת רגשית כהקשר רחב יותר שבו אמור להיות הנימוס במסגרת ארנדט וג'אני, מוערך על ידי התפיסה של "התנהגות פוליטית" בתיאוריה של ווטס. התנהגות פוליטית מוגדרת כ" [...] התנהגות נחושה מבחינה סוציו-תרבותית המכוונת למטרה של ביסוס ו/או שימור במצב של "שיווי משקל" (equilibrium) את היחסים האישיים בין הפרטים של קבוצה חברתית" (Watts 1989a: 135), כאשר "שיווי משקל" אינו מתייחס לשוויון חברתי אלא לשמירה על סטטוס קו חברתי. נימוס נתפס כמקרה מיוחד של התנהגות פוליטית.

היבט חשוב ברקע התיאורטי של מסגרת ווטס הוא הבחנתו של ברנשטיין (1971) בין קודים מוגבלים ומורכבים והקשר שלהם למערכות תקשורת סגורות ופתוחות. קבוצות חברתיות עם מערכות תקשורת סגורות (או פשוט "קבוצות סגורות") הן אלה שהאינטרסים של הקבוצה – ה-"אנחנו" – גוברים על אלה של הפרט – ה-"אני" – בעוד שב"קבוצות פתוחות", האינטרסים של האני גוברים על אלה של ה-"אנחנו". ההבדל הזה קשור להבחנה בין הבחירה (volition) והטעם (discernment) של אידה. ווטס מתייחס לתרבויות בהן הטעם ממלא תפקיד דומיננטי (כמו תרבות יפנית) כמערכות תקשורת סגורות במהותן, בעוד שחברות מוכוונות-בחירה פתוחות יותר. אסטרטגיות רצון כרוכות בבחירה מודעת של הדובר וככזו מקדימה את האינדיבידואל יותר מהקבוצה, ואילו ההפך הוא הנכון לגבי הטעם, בה הפרט תואם את תפקידו החברתי בקבוצה. הזיהוי של תרבויות עם מערכות פתוחות או סגורות אינו מוחלט, עם זאת, שכן ווטס מדבר על "קבוצות חברתיות בתרבות בחירה עם מערכות תקשורת סגורות" (Watts 1989a: 133). קבוצות פתוחות וסגורות שתיהן יכולות להתרחש בתוך

תרבות, כך שהרעיונות של תרבות בחירה לעומת טעם נראה כמתייחס לחשיבות היחסית של מערכות או קבוצות תקשורת פתוחות לעומת סגורות.

נימוס נכנס לתמונה בכך שהוא משויך לקבוצות פתוחות :

מכיוון שבעקבות בראון ולוינסון (1978, 1987) אנו עשויים לנקוט באסטרטגיות של נימוס כצורות של התנהגות רציונאלית, הן נוטות להתרחש באירועי דיבור בהם האינטרסים של הפרט, ה"אני", ולא אלה של הקבוצה, ה"אנחנו", נמצאים בפרמיה. במונחים של ברנשטיין אנו עשויים לסווג אסטרטגיות כגון "משתני דיבור משוכללים" המשמשים כ"אסטרטגיות הגנה להפחתת הפגיעות האפשרית של העצמי ולהגברת הפגיעות של אחרים" (ibid.: 133). כך שההבחנה של ברנשטיין בין קודים משוכללים ומוגבלים משתלבת בתמונה בכך שניתן לראות נימוס ובחירה כקודים משוכללים משום שהם מקדמים את הפרט יותר מהקבוצה. מצד שני : [...][אינטראקציה מילולית באירועי דיבור בקבוצות חברתיות עם מערכת תקשורת סגורה [...]] מכוונת באופן אידיאלי לכינון ושמירה על יחסים בין אישיים וזהות בתוך הקבוצה (ibid.) :

(134)

אשר נתפס על ידי מושג ההתנהגות הפוליטית. אז ווטס שונה מאידה בכך שהוא מקשר בנימוס לבחירה בלבד, ואילו הבחנה קשורה להתנהגות פוליטית. אולם שוב, הקשר הייחודי לקבוצות פתוחות וסגורות אינו מוחלט, אלא עניין של "פחות או יותר", שכן הרעיון של "אירוע דיבור" (speech event) ממלא תפקיד גם בקביעת החשיבות היחסית של התנהגות פוליטית ונימוס. התנהגות פוליטית מתרחשת בקבוצות פתוחות וסגורות. צורת התנהגות אוניברסאלית המחלחלת לאינטראקציה מילולית מכיוון שכל אינטראקציה כרוכה תמיד בעבודה יחסית. נימוס לעומת זאת מתרחש בקבוצות פתוחות או באירועי דיבור בלבד ומהווה תת קבוצה של התנהגות פוליטית. באופן ספציפי יותר, הוא מורכב מאותו חלק של התנהגות פוליטית שמסומן ומוסכם במפורש, כלומר ניתן לפרש באופן קונבנציונאלי כ"מנומס". זה כולל אסטרטגיות דיבור עקיפות ואסטרטגיות לשוניות קונבנציונאליות לשמירה והצלת פנים - זו האחרונה שמצביעה על כך שווטס מכוון גם להקיף את המסגרת של בראון ולוינסון. התנהגות פוליטית לעומת זאת :

[...] יכלול את כל אלה כמו גם שימוש בשפות מכבדות מאוד מקודדות המבוססות על כללי

נימוס מוסכמים חברתית [...] ומילים שאינן נכנסות לאף אחת מהקטגוריות הכלליות הללו

ולכן אינן מסומנות וגם לא מסומנות ביחס לפרמטר של נימוס (ibid.: 136).

כך שההבחנה בין נימוס להתנהגות פוליטית לא ממש מרמזת על הבדל מהותי במובן המחמיר של המילה, שכן נימוס הוא בעצם (סוג של) התנהגות פוליטית. בהגדרה המלאה, ניתן לאפיין את מושג הנימוס של ווטס כ:

[...] תת קבוצה מסומנת ומפורשת באופן קונבנציונלי של התנהגות מילולית פוליטית האחראית על תפקוד חלק של אינטראקציה חברתית-תקשורתית וייצור כתוצאה מכך של שיח מעוצב היטב בתוך קבוצות חברתיות פתוחות המאופיינות בקודי דיבור משוכללים (ibid.: 136).

יתרה מכך, מכיוון שהתנהגות פוליטית מעורבת גם בהשגת תקשורת חלקה ושיח מעוצב היטב, וניתן לראות בה התנהגות "[...] המתאימה באופן מקובל לפעילות החברתית המתמשכת" (Watts 1991: 92), ההבדל האמתי היחיד בין נימוס והתנהגות פוליטית הוא ככל הנראה היא שנימוס מסומן והתנהגות פוליטית אינו מסומן ביחס ל"מוסכמות נימוס". אך מכיוון שאומרים כי התנהגות פוליטית כוללת גם שפה מכובדת מקודדת אשר "מבוססת על כללי נימוס מוסכמים חברתית" (1989a: 136), צוטט לעיל), האופי האמתי של ההבחנה מפסיק להיות ברור כל כך.

במסגרת ווטס, הרבה ממה שהתאוריות האחרות רואות בנימוס מתפרשים כהתנהגות פוליטית, שהיא הצורה הלא מסומנת בהתנהגות המתאימה באופן מקובל וממנה נימוס הוא סטייה ניכרת. אך נימוס אינו הסטייה האפשרית היחידה:

כעת ניתן להציג שתי צורות של התנהגות מסומנת, האחת מובילה לפירוק תקשורתית והשנייה לשיפור מעמדו של האגו ביחס לשינוי, כלומר "לגרום לאנשים אחרים לחוות דעה טובה יותר" על עצמך. הסוג הראשון של ההתנהגות הוא "א-פוליטי", השני, אני טוען, "מנומס". (Watts 1992a: 51)

לפיכך, בעוד שהתנהגות שאינה פוליטית היא סטייה שלילית מהתנהגות פוליטית, הנימוס מהווה סטייה חיובית, המורכבת כפי שהיא מהתנהגות שהיא "יותר מסתם פוליטית", "יותר מאשר רק מתאימה". זו התנהגות אסטרטגית מודעת שמטרתה להשפיע באופן חיובי על דעת השומע על הדובר. לפיכך נימוס אינו קשור לצורות לשוניות ספציפיות, שכן בידולו מהתנהגות פוליטית תלוי במושגים קונבנציונליים של התאמה להתנהגות ספציפית באירועי דיבור או קבוצות ספציפיות. רק יחס ההתנהגות למוסכמות ההתאמה קובע נימוס, ולא הצורות הלשוניות הספציפיות הכרוכות בכך. צורות לשוניות אינן "מנומסות" באופן מהותי, כך למשל מונחי פנייה עשויים להיות פוליטיים (אם

הם מיושמים באופן הולם בלבד), או מנומסים (אם משתמשים בהם "יותר מאשר רק כראוי"). לבסוף ניתן גם לציין כי מכיוון שנימוס הוא בעצם סוג של התנהגות פוליטית, יש לשקול את שתי התפישות יחד כדי להבין את מושג הנימוס של ווטס,